

RECENZIJOS

Urbonas V. Biblioteka ir mikroknuga. Vilnius, „Periodika“, 1974, 165 p.

V. Urbono knygos „Biblioteka ir mikroknuga“ tema labai aktuali audringo mokslo ir technikos vystymosi, veržlaus kultūros plitimo laikotarpiu ir atspindi bei sprendžia pačias svarbiausias ir pačias aštriasias šio laikotarpio bibliotekininkystės problemas: nepaprastai spartų bibliotekų fondų augimą ir nepakankamą skaitytojų poreikių patenkinimą mokslinė, techninė bei grožinė literatūra. Kaip būtina sąlyga šioms problemoms spręsti autorius siūlo nuoseklų, koordinuotą mikrokopijų įdiegimą įvairių tipų bibliotekose. Plačiai nagrinėdamas šiuo požiūriu Lietuvos TSR bibliotekų būklę ir perspektyvas, jis susieja jas su TSTRS bibliotekų sistema.

Pirmoje knygos dalyje, greta tarybinių ir užsienio autorių duomenų apie mokslo darbuotojų, o kartu ir spausdintos produkcijos gausėjimą, diagramomis bei lentelėmis vaizdžiai parodyta mūsų respublikos publikacijų leidyba per paskutiniuosius dešimtmečius. Šio nesulaikomo informacinių leidinių srauto pasekmė — mūsų respublikos bibliotekų fondų augimas, kurį autorius taip pat parodo raiškiose diagramose. Taip iširtas Lietuvos TSR respublikinės bibliotekos, Vilniaus V. Kapsuko universiteto mokslinės bibliotekos, Lietuvos TSR Mokslų akademijos centrinės bibliotekos, Respublikinės mokslinės techninės bibliotekos bei jos filialų ir masinių bibliotekų tinklo fondų augimas paskutiniojo trisdešimtmečio laikotarpiu. Pratešus fondų apimtį didėjimo perspektyvas, išaiški-

nus jų sutalpinimo sunkumus, paskaičiavus ir ekonomiškai pagrindus mikrokopijų pranašumus, — atkreipiamas dėmesys į neišvengiamą spausdintų leidinių mikrominiatiūrizavimą.

Autorius supažindina su įvairiomis mikroformomis, pateikdamas jų schemą, leidžiančią susivokti painiavoje, kurią kartais tenka aptikti specialioje literatūroje, nes mikroformų terminologija iki šiolei dar ne visai tvirta. Tik kyla klausimas, ar verta skirti mikrofilmo atkarpą ir formatinį mikrofilimą į atskiras mikroformų rūšis, nes juk ir viena, ir kita mikroforma yra mikrofilmo atkarpa, skiriasi tik jų ilgis, t. y. kadru skaičius. Kaip viena, taip ir kita gali būti sukarpyta, o tai ir daroma, jei mikrofilimų atkarpos išdėstomos vokeliuose, katalogų dėžutėse kartu su jų aprašų kortelėmis. Taip tvarkingas kai kuriose bibliotekose mikrofilmuotas patentų fondas, taip gali būti tvarkomi ir straipsnių mikrofilmai.

Tekste greta „mikrofilmo atkarpos“ sutinkame kaip sinonimą ir „mikrofilmo atpiovą“. Kalbant apie mikrofilmus, gal vertėtų pasirinkti vieną iš šių terminų. Siūlytume labiau įprastą „mikrofilmo atkarpą“. „Atpiova“ galėtume vadinti epimikrokortos arba diamikrokortos atrežtą dalį, kurioje telpa tik viena kadru eilė.

Šiame knygos skyriuje dar aptariami įvairių mikroformų skirtumai, išskeliami jų privalumai, juos atitinkancios laikymo bei panaudojimo galimybės; atsižvelgiant į pritaikymo patogumą, rulininiai mikrofilmai siūlomi laikra-

čiams bei archyviniams šaltiniams, mikrofilmų atkarpos (autorius juos vadina formatiniais mikrofilmais) — paten-tams ir straipsniams, mikrofišos (dia-mikrokortos) — knygoms mikrominia-tiūrizuoti. Autorius žengia toliau me-chanizacijos ir, atsižvelgdamas į kai kurių mikroformų perspektyvumą, nu-mato jų įjungimą į automatizuotų pa-ieškų sistemas.

Toliau apžvelgiamos mikrokopijų gaminimo ir jų panaudojimo techninės priemonės, supažindinama su tarybi-niais ir užsienio aparatais, kuriais gali būti gaminamos vienos kurios rūšies arba ir kelių rūšių mikrokopijos, ir su kitais aparatais, kuriais jos gali būti skaitomos ir didinamos. Įsitikiname, kad Tarybų Sąjungoje jau turime techni-nių įrengimų mikrokopijoms gaminti ir panaudoti, tad atsiriboti nuo šio progresyvaus spaudinių komplektavi-mo metodo, aiškinantis technikos trū-kumą, yra nebe pateisinama. Apžvelgti ir spaudinių mikrokopijų komplek-tavimo šaltiniai. Palyginus su užsieniu, Tarybų Sąjungoje jie dar negausūs, ta-čiau, ką aiškiai matysime antroje kny-gos dalyje, mūsų bibliotekos ir jų pil-nai neišnaudoja saugyklų plotams su-taupyti, fondams praturtinti ir skaity-tojų aptarnavimo operatyvumui bei pil-numui pakelti.

Ketvirtame knygos skyriuje autorius supažindina su vertingu užsienio bi-bliotekų patyrimu, propaguojant, pa-skleidžiant ir panaudojant mikrokopi-jas, ypatingai mikrofilmus bei mikro-fišas, ir su mikrokopijų panaudojimo būkle Tarybų šalies bibliotekose. Ma-tome, kad intensyviau imta diegti mik-rofilmus mūsų šalies didžiųjų centri-nių bibliotekų ir mokslinės techninės informacijos centrų darbe po 1960 me-tų ir per dešimtmetį gerokai pažengta šia progresyvia kryptimi ir komplek-tuojant fondus, ir aptarnaujant skaity-tojus.

Ypatingai įdomi ir vertinga knygos antroji dalis. Mūsų nuomone, ketvirto-jo skyriaus 2-ąjį paragrafą, kuriame ti-riami „Spaudinių mikrokopijų fondai Lietuvos TSR bibliotekose“, būtų buvę tikslinga perkelti į antrąją knygos da-lį, kurioje nagrinėjamos „Spaudinių mikrokopijų fondų išvystymo perspektyvos Lietuvos TSR“. Šiuo būdu būtų išlaikytas tyrimo objekto vieningumas ir tyrimo metodų nuoseklumas. Būtų išlyginta ir abiejų knygos dalių me-džiagos paskirstymo lygsvara.

Antroje knygos dalyje jau žymiai iš-plėsta tiriamų bibliotekų geografija, ap-rėpiamos įvairių tipų bibliotekos, istis-os jų sistemos: Kultūros ministerijos bibliotekos, techninės bibliotekos, Aukštųjų mokyklų bibliotekos, Mokslų akademijos bibliotekos, medicininės bibliotekos, Žemės ūkio ministerijos bibliotekos. Autoriaus kruopščiai susi-pažinta su spaudinių mikrokopijų fon-dais Lietuvos bibliotekose, surinkta gausi faktinė medžiaga, vaizdžiai pa-rodyta diagramose, ir taip pateiktas platus, reljefiškas mūsų respublikos bibliotekų mikrokopijuotų fondų vaiz-das ne tik praeityje, dabartyje, bet ir ateities perspektyvoje. Sių bibliotekų mikrokopijų fondai iširti įvairiais as-pektais: literatūros rūšimis, mokslų ša-komis, kalbomis, mikrokopijų rūšimis. Išnagrinėtas mikrokopijų vaidmuo pa-pildomajame, einamajame komplekta-vime ir turimų fondų mikrominiatiūri-zavime. Diagramoje pavaizduota esa-moji būklė atskirose bibliotekų siste-mose rodo, kad techninės bibliotekos pasiekusios aukščiausią lygį, komplek-tuodamos fondus mikrokopijomis, ir tik Mokslų akademijos bibliotekos pradė-jusios mikrominiatiūrizuoti turimus fondus. Kitų žinybų bibliotekose mik-rokopijuotų fondų augimo tempai per-nelyg lėti. Išvadoje autorius visiškai pagrįstai ir teisingai teigia, kad būtina „... išsiaiškinti didžiųjų bibliotekų fon-

dų mikrominiatiūrizavimo poreikį galimybes, ištirti spaudinių mikrokopijų intensyvaus panaudojimo galimybes papildomajame ir einamajame fondų komplektavime, numatyti būdus, kaip išspręsti operatyvaus literatūros dauginimo klausimus" (p. 97).

Šį uždavinį autorius sėkmingai sprendžia sekančiuose knygos skyriuose. Apžvelgus bibliotekų fondų būklę respublikoje, paaiškėja, kad gausėjančios literatūros sutalpinimo problema sprendžiama, visų pirma, stengiantis išplėsti saugyklų plotus. Autorius įrodo, kad tai neracionalu ir neekonomiška, ir siūlo mažesnės paklausos literatūrą perduoti į depozitarijų, atrankos keliu tepaliekant bibliotekose jos mikrofilmus. Ypatingai akivaizdžiai įrodomas senų periodikos komplektų saugojimo neracionalumas, tuo labiau, kad jie dubliuojasi daugelyje bibliotekų. Taip pat pagrįstai siūloma mikrokopijuoti („dubliuoti“) senus, retus leidinius, saugant juos nuo nusidėvėjimo ir sudūlėjimo.

Ištyręs didžiųjų Lietuvos bibliotekų fondus, išaiškinęs jų spragas, lygiagrečiai išanalizavęs neigiamų atsakymų skaitytojams pobūdį (LTSR respublikinėje bibliotekoje), autorius nurodo būdus fondų spragoms užpildyti ir dubletų trūkumui pašalinti papildomuoju ir

einamuoju mikrokopijų komplektavimu. Surinktų duomenų konkretumas bei gausumas, sugretinimų nuoseklumas, išvadų įtaigumas neleidžia abejoti, kad mūsų respublikos bibliotekų fondų sutalpinimo, jų papildymo problema, o kartu ir skaitytojų aptarnavimo gerinimo problema įmanoma spręsti tik pasitelkus mechanizaciją, šiuo atveju — mikrokopijavimą. Lietuvos TSR Kultūros ministerijos bibliotekų mechanizavimo sistema (p. 149) rodo, kad bibliotekų veiklos vystymas šia linkme visai realus.

V. Urbono monografija „Biblioteka ir mikroknuga“ tuo vertingesnė, kad joje ne tik įrodomas pažangaus bibliotekų veiklos vystymo būtinumas, bet ir nusakomi praktiško įgyvendinimo būdai įvairių tipų bibliotekose. Džiugu, kad ši knyga tapo prieinama visiems mūsų bibliotekų darbuotojams. Tačiau ji įdomi ir mokslo bei kultūros tyrinėtojams, taip pat ir istorikams, nes atskleidžia Lietuvos TSR bibliotekų fondų (ir spausdintų, ir mikrokopijuotų) vystymąsi maždaug 30-ties metų laikotarpiu.

Gaila, kad tekste pasitaiko stiliaus nelygumų, kurie trukdo sklandžiai skaityti, o kartais net aiškiai suprasti išreikštą mintį. Šis trūkumas šiek tiek menkina knygos vertę.

L. SIMKŪNIENĖ

Elektrografijos mokslinio tyrimo institutas.
Mokslinė techninė biblioteka

Įteikta 1975 m. balandžio mėn.

Raguotienė G. Šimtas knygos mįslių.

V., „Vaga“, 1974. 440 p. su iliustr.
(Noriu žinoti).

Graži dovana bibliofilams

Nelepinami yra knygos mylėtojai žiniomis apie savo geriausią draugę. TSRS užima pirmą vietą išleistų knygų skaičiumi pasaulyje, bet veikalų apie knygas išleidžiama pas mus labai mažai. Dar mažiau būna populiarių darbų

ta tema. O susidomėjimas knygos biografija didelis. Juk kaip meteoras blykstelėjo ir dingo mūsų knygynuose docentės Genovaitės Raguotienės masiniam skaitytojui skirtas veikalas „Šimtas knygos mįslių“, kurią, tęsdama

seriją „Noriu žinoti“, 1974 metais išleido „Vagos“ leidykla. Knyga jau sušilaukė teigiamo kritikos įvertinimo, gražių atsiliepimų („Pergalė“, 1975, Nr. 4; „Bibliotekų darbas“, 1975, Nr. 3 ir kt.).

Šimto mįslių knygos yra kieti riešutai autoriams, leidyklai. Ruošiant jas, reikia išsirinkti tik šimtą klausimų iš didelės gausybės. Pasirinkti tokius, kurie leistų susidaryti kuo pilnesnį aprašomo objekto vaizdą, pateiktų reikalingiausios informacijos. O knyga, kartu raštas, spauda — nepaprastai plati ir svarbi žmonijos kultūros dalis, tiksliau išsireiškus — šios kultūros pagrindas. Tokioje srityje maža įdomiai paklausti, reikia į kiekvieną klausimą kuo glausčiau atsakyti ir kartu neužmiršti, jog knygos dėstymas nebūtų „sausas“, paremtas tik istorijos, statistikos faktais, teorinio knygotyros mokslo dėsniais. Visa tai suderinti nelengva būtų, dargi rašant apie populiarius objektus, turinčius lietuvių raštijoje senas tradicijas, o šiuo atveju susiduriame beveik su pirmagimiu. Jei neskaitysime K. Papeckio „Nuo strėlės iki knygos“, daugiau per 30 pokario metų populiarių knygų šia tematika nebuvo. Nedidelis yra ir lietuviškos knygotyros (plačiausia prasme) mokslinės produkcijos derlius. Visa tai suteikė „Šimto knygų mįslių“ autoriui naujų keblumų, iš kurių sunkiausi, be abejo, buvo lietuviškos terminologijos klausimai.

Autorė įveda skaitytoją į knygos pasaulį klausimu apie žodžio „knyga“ kilmę, vėliau pateikia klausimų apie rašto atsiradimą ir vystymąsi. Devyni klausimai susiję su knygos keliu nuo akmens puslapių iki šiandieninės mikrofišos. „Mįslėse“ neužmiršti skriptoriai, J. Gutenbergas, F. Skorina, Aldai, Plantamai, Elzevirai. Aiškinami autorių (rašytojų ir dailininkų), spaustuvinkų, skaitytojų nuopelnai knygai. Autorė visur palaiko bibliofilus. Kaip

gydytoja gailisi ligonio, taip ji — bibliomanų. Ir kiekviena prağa kala prie kryžiaus bibliotafus, visad pabrėždama jų niekšišką vaidmenį žmonijos istorijoje. Glaustai, bet labai įtaigiai parodomas bibliotekų indėlis kultūrai, būtinumas saugoti kiekvieną visuomeninę knygą.

Daug dėmesio skiriama poligrafinei knygos gamybai. Čia pasakojama apie knygos elementus, įrišimą, spaudos techniką, iliustracijas ir kitką.

Komponuodama klausimus ir atsakymus, autorė vadovavosi istorinio dėstymo principais. Todėl vienas klausimas — atsakymas dažniausiai suponuoja sekantį. Knygos istorija — tai pažangos ir reakcijos kovos priešakinės pozicijos, kurios veikale labai subtiliai atskleidžiamos, kalbant tiek apie žilą ar netolimą praeitį, tiek apie dabartį. Kadangi „Mįslės“ yra skirtos lietuviškai skaitantiems, jose gausu mūsų krašto knygos bibliografijos faktų. Šie mūsų knygos istorijos puslapiai ypač gražiai nuskamba, lyginant su kitų kraštų analogiškais faktais.

Skirtingai nuo kitų „Mįslių“ serijos knygų, autorė kur kas didesnę dėmesį skiria vaikams, jų knygelių, žurnalų, bibliotekų ir pan. atsiradimui, nors ir kitos šios serijos knygos oficialiai orientuotos į jaunąjį skaitytoją.

„Mįslių“ serijos specifika reikalauja klausimų aiškumo, atsakymų tikslumo. Autorė beveik visur su tuo susidoroja puikiai. Tik vienas kitas klausimas suformuluotas ne taip tiksliai, kaip to norėtusi. Tie netikslumai yra dvejopos kilmės. Pirmieji netikslumai atsirado dėl to, kad autorė nenuėjo į ... biblioteką ir nesutikrino kai kurių faktų. Tik taip galėjo atsirasti šių dienų lietuvių abėcėlėje 33 raidės (p. 10), didžiausias šriftas, kurio kegelis 96 punktai (p. 72). Neatitinka tiesos tvirtinimai, jog „dabar honorarai mokami pagal valstybės nustatytas normas“

(p. 261). Honorarai tik socialistinėse valstybėse mokami ta tvarka, kaip teigiama knygoje, o kapitalistiniame pasaulyje viskas likę po senovei.

Antroji netikslumų grupelė susijusi su terminais. Populiariame veikale daugelį techniškų terminų galima supopuliarinti, t. y. pavadinti reiškinį šnekamosios (ne specialistų) kalbos žodžiu. Dėl tokių „netikslumų“ autorę tik pagirti reikėtų, nes ji išvengė daugelio techniškų terminų aiškinimo, padarė veiklą aiškesnę eiliniam skaitytojui. Tik gaila, kad ne visada šioje „Mįslių“ knygoje pavyko išlaikyti saiką populiarinant terminus. Daugiausia pretenzijų galima pareikšti terminui „raidė“. Davusi teisingą raidės, kaip ženklo garsams žymėti, apibrėžimą (p. 62), vėliau autorė jį pamiršta. Kalbėdama apie J. Gutenbergo išradimą, autorė literos terminą ir pačias literas vadina raidėmis (p. 118—119). Bet J. Gutenbergo literas sudarė ne tik „garsų ženklai“, susiduriame čia ir su literomis — žodžiais (pvz., skaičiais) ir su literomis, kurios palengvina skaitymą, bet skaitant netiriamos (pvz., skrybės

ženklai). Dar neaiškiau pasidaro, kai p. 73 perskaitome, jog S. Barbjė „vietoj raidžių ... įvedė taškų sistemą“. Jeigu kalbėsime apie raidę, kaip ženklą garsams žymėti (o kaip tik šita prasme toje vietoje šnekama), tai jokio principinio skirtumo tarp finikičių, graikų, lotynų, S. Barbjė ir visų kitų garsų žymėjimo sistemų nėra, susiduriame tik su skirtinga garsų žymėjimo grafika. Todėl vargu ar galima S. Barbjė daugumos taškų kombinacijų nevadinti raidėmis.

Nesinori autorę kaltinti dėl ne visai tikslių žinių apie pirmąją lietuvišką laikraštį — „Nusidavimus“, nes duomenys šiuo klausimu ir periodinės spaudos istorikų dar nėra pilnai sukaupti ir patikslinti.

Mūsų paminėti nedideli netikslumai ir trūkumai nepuošia leidinio, bet, laimei, jie sudaro tik nežymią veikalo dalį. Todėl „Šimtas knygos mįslių“, be abejo, gražiai pasitarnaus rašto, knygos, bibliotekų istorijos populiarizavimui respublikoje.

V. Žeimantas,
J. Bulota